

Klein Antwerpen wandeling door een bruisende wijk

't Stad
is van
iedereen.

- 1 Monument der Gesneuvelden
- 2 Geboortehuis Paul Van Ostaijen
- 3 Cuypershuis of Woning Dumont
- 4 Georges De Caluwé, pionier van de radio
- 5 De oudste apotheek van België
- 6 Ons Maria
- 7 Graffitikunst Mechelsesteeg
- 8 Vernieuwd Sint-Vincentiusziekenhuis
- 9 Reuzennutskasten
- 10 De Joodse gemeenschap
- 11 Walk of Leem
- 12 Trefpunt Elcker-Ik
- 13 Schilderachtige straatnamen
- 14 Hangbrug Stadspark
- 15 Kunstenproject De Sokkel

Klein Antwerpen

wandeling door een bruisende wijk

Inleiding: Klein Antwerpen, een bruisende wijk

Klein Antwerpen is een bruisende wijk in het district Antwerpen. Ze telt 22 straten en meer dan 10 000 inwoners. De wijk wordt begrensd door het Stadspark en de 'ring' Charlottalei, Belgiëlei, Mechelsesteenweg en Frankrijklei. De Lange Leemstraat, verwijzend naar de vroegere bodemgesteldheid van de wijk, is de hoofdstraat.

In de middeleeuwen bestond de naam Cleyn Antwerpen voor een gehucht en een herberg. De hele wijk lag tot 1864 buiten de stadsmuren en hoorde bij het domein Harincrode. Dat was een dun bevolkt gebied met landelijk karakter. Enkel een oude landweg, de Leemstraete, was zichtbaar belopen.

Bij de sloop van de Spaanse omwalling en de bouw van de Brialmontvesting kwam de wijk binnen de stadsmuren te liggen. De leien werden aangelegd. Langs de leien verrezen belangrijke gebouwen en het Stadspark werd een nieuwe blikvanger van de stad.

De adel en de gegoede burgerij bouwden hun riante herenhuizen vooral aan de uitvalswegen: aan de nieuwe 'boulevard', in de buurt van het Stadspark en in het nieuwe 'Quartier Léopold', de huidige Belgiëlei en omgeving. De wijk die nu Klein Antwerpen heet, werd dus als één van de eerste gebieden buiten de Spaanse omwalling 'verkaveld'. Net zoals in de rest van de stad veranderde de aanblik van de straten sterk na de Tweede Wereldoorlog.

Vandaag zien we dat het werelds karakter van de stad in deze wijk tot uiting komt: protestantse en katholieke kerken, Joodse gebedshuizen en een grote variatie aan eethuizen en winkels.

De wijkvereniging Klein Antwerpen zorgt ook voor een bruisend wijkleven. Het hoogtepunt is het jaarlijks wijkfeest. Verder realiseert de vereniging bijvoorbeeld restauraties van beelden, hun reuzen en de Walk of Leem. U ontdekt de realisaties tijdens deze wandeling langs bezienswaardigheden in de wijk.

De wandeling start in het Stadspark, op de hoek van de Rubenslei en Van Eycklei.

1. Monument der Gesneuvelden

Dit bronzen ruitersstandbeeld is een oorlogsmonument van de Antwerpse beeldhouwer Edward Deckers. De ruiter is koning Albert I van België, opvolger van Leopold II. In 1930 werd dit monument recht tegenover de Nationale Bank geplaatst. Hiervoor moesten twee beelden en een

fontein verdwijnen. Na amper twintig jaar, in 1951, verhuisde het standbeeld naar het Stadspark. Elk jaar wordt op 11 november aan het monument Wapenstilstand herdacht.

Neem zeker ook een kijkje in de ondergrondse parking (hoek Frankrijklei – Maria-Henriëttalei). Op niveau -3 zijn restanten tentoongesteld van de vestingmuur die de oude stad omwalde. Bij de heraanleg van de leien in 2006 werd deze Spaanse omwalling blootgelegd en geïntegreerd in de parking.

We steken aan de verkeerslichten de Van Eycklei over en gaan linksaf de Van Eycklei op. We wandelen tot de eerstvolgende hoek en slaan dan rechtsaf de Edelinckstraat in. Die volgen we tot het einde en we slaan linksaf de Lange Leemstraat in. Een vijftigtal meter verder komen we het geboortehuis van Paul Van Ostaijen (huisnummer 53) en het Cuypershuis (huisnummer 57) tegen.

2. Geboortehuis Paul Van Ostaijen

Dit is het geboortehuis van dichter Paul Van Ostaijen (1896-1928). Hij woonde hier als kind en als volwassene. Nu is het Genootschap Paul Van Ostaijen hier gevestigd. De gedenkplaat aan de gevel is een initiatief van de wijkvereniging Klein Antwerpen en het genootschap.

Paul Van Ostaijen was het zevende kind van een welvarende loodgieter en winkelier. De winkel was in dit huis gevestigd. De jonge Paul speelde vooral in de Lange

Leemstraat en het Stadspark. Hij kleepte zich volgens de mode van bekende personages uit films van het interbellum. Hierdoor kreeg hij van de buurtbewoners de naam Mister 1830. Hij groeide uit tot een talentvolle dichter en leverde een belangrijke bijdrage aan de poëtische uitstraling van de moderne grootstad Antwerpen. Paul Van Ostaijen is vooral bekend van de gedichten Marc groet 's morgens de dingen, Versterkte stad en Kleine Speeldoos.

“Marc groet ‘s morgens de dingen”

Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem
ploem ploem

dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pijp
en
dag visserke-vis met de pet
pet en pijp
van het visserke-vis
goeiendag

Daa - ag vis
dag lieve vis
dag klein visselijn mijn

3. Cuypershuis of Woning Dumont

Het huis uit 1879 is een prachtig voorbeeld van neogotische bouwstijl. Binnen, boven de dubbele tussendeur, staat op het glasraam een leeuwenfiguur die een schild draagt met de middeleeuwse tekst “ich Waech”.

In de volksmond wordt dit huis ook wel Woning Dumont genoemd naar zijn eerste eigenaar. André Dumont was een Belgische geoloog en hoogleraar. Hij ontdekte het steenkoolbekken in Limburg en was directeur van een grote kolenmijnsite met tuinwijk in Waterschei. In de streek van As en Genk is de invloed van André Dumont nog altijd merkbaar door naar hem genoemde ziekenhuizen, scholen en andere gebouwen.

Vandaag vindt u hier het Vrijzinnig Ontmoetingscentrum Karel Cuypers. Het is vernoemd naar de eerste voorzitter van het Humanistisch Verbond. Het centrum is enkel open tijdens activiteiten.

We vervolgen onze weg in de Lange Leemstraat en slaan linksaf de Bexstraat in. Op de eerstvolgende hoek komen we bij de protestantse kerk.

4. Georges De Caluwé, pionier van de radio

Op de hoek staat een protestantse kerk, de Vlaamsche Evangelische Kerk uit 1893. Een historisch monument dat door zijn binnenarchitectuur en akoestiek uiterst geschikt is voor kleine concerten. De kerk stond naast een groter en intussen verdwenen kerkgebouw: de Duitse Christuskirche. Deze kerk had een zeer hoge toren. De eerste radiozender van België ontstond er.

De pionier Georges De Caluwé zorgde in 1923 voor de allereerste radiozender en was de oprichter van de vrije radio. De radioamateur bouwde zijn eigen zenders en ontvangingstapparatuur. Hij kreeg de kans om zich in de hoge toren van de leegstaande Duitse kerk in de Bexstraat te installeren en uit te zenden. Al snel had hij veel luisteraars tot ver buiten de stad. Zijn zender kreeg de bijnaam Radio 't Kerkke. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, vernietigde Georges zijn zendinstallatie. Zo verhinderde hij dat de Duitse bezetter het station zou gebruiken voor propaganda.

We nemen nu de Floris- en Memlingstraat en slaan op het einde hiervan rechtsaf de Jacob Jordaensstraat in. Op het kruispunt met de Lange Leemstraat slaan we rechtsaf. Ter hoogte van nummer 79 steken we de straat over en staan we voor nummer 74. Hier is de oudste apotheek van België gevestigd.

5. De oudste apotheek van België

Als u door het raam gluurde, ziet u het interieur van deze apotheek. Het is bijna helemaal origineel gebleven. De muurbekleding en de standflessen zijn nog zoals in het begin. Enkel een vals plafond, aangebracht na de oorlogsschade door de V-bommen in 1945, en enkele kastjes zijn toegevoegd.

De eerste vermelding in de stadsregisters vinden we terug rond 1870. Daardoor is deze apotheek de oudste nog werkende van Antwerpen en vermoedelijk van België.

De eerste apotheker verdiende een fortuin met de verkoop van gouttes cardiales. In deze gouttes (druppels) zat opiumtinctuur die toen nog vrij verkocht mocht worden. Daardoor werden zijn klanten verslaafd.

Als we met onze rug naar de apotheek staan, gaan we rechtsaf de Lange Leemstraat in. Zo komen we op de hoek met de Korte Leemstraat bij het gerestaureerde Mariabeeld.

6. Ons Maria

In 2009 nam de wijkvereniging Klein Antwerpen het initiatief om dit beeld te laten restaureren. De wijkvereniging werkte hiervoor nauw samen met een professioneel restaurateur. Ze deden dit niet alleen uit devotie, maar vooral omdat er in die tijd geen straatverlichting was. Straatlampen werden enkel toegelaten bij Mariabeelden.

In 2009 nam de wijkvereniging Klein Antwerpen het initiatief om dit beeld te restaureren. De wijkvereniging werkte nauw samen met een professionele restaurateur. Vandaar de benaming “Ons Maria”. Men ontdekte dat er in de loop van de jaren wel dertig lagen verf op het beeld waren aangebracht. Bovendien was de kandelaar niet origineel.

Deze kandelaar is aangesloten op de straatverlichting, een primeur voor Antwerpen. Nu kunt u het beeld ook ‘s nachts bewonderen en - gedeeltelijk - de tekst lezen die luidde: “Langs dezen weg zet geen een voet of zeg Maria Wees Gegroet”.

We stappen nu de Korte Leemstraat in, slaan rechtsaf de Sint-Jozefstraat in en komen op het kruispunt bij de Mechelsesteenweg aan. We gaan naar links en slaan vijftig meter verder, bij huisnummer 113, het smalle steegje in. Op het einde van de steeg zien we op onze linkerkant een grote muurschildering.

7. Graffitikunst Mechelsesteeg

Deze servitudeweg, gedeeltelijk een zandweg, heeft geen eigen naam en is een verbinding naar de Sint-Vincentiusstraat en het ziekenhuis. Naar het schijnt werd deze weg tijdens de cholera-epidemie van 1848 gebruikt om lijken ongezien weg te brengen. Zag men daardoor hier vroeger geesten ronddwalen?

Bijna aan het hek zien we artistieke graffiti. Op initiatief van de wijkvereniging bracht de bekende graffitikunstenaar Günter deze muurschildering aan. We herkennen zanger en schrijver Wannes Van de Velde, graficus en schepen Frans Van Kuyck en worstelaar Alfons Steurs, bijgenaamd de Spieren van 't Stad. Zij zijn alle drie voormalige inwoners van Klein Antwerpen.

Leuk dat in een grote stad als Antwerpen nog zulke kleine steegjes verborgen liggen.

We gaan via de boog de steeg uit en gaan linksaf tot we bij de Sint-Vincentiusstraat komen. Vrij vlug krijgen we een mooi zicht op het pas gerestaureerde ziekenhuis. We slaan rechts de hoek om zodat we het volledige ziekenhuis kunnen bewonderen.

8. Vernieuwd Sint-Vincentiusziekenhuis

In 1874 namen de Zusters van Liefde een klein gasthuis over. Ze breidden het al snel uit. Het werd een neogotisch gebouw, symmetrisch uitgewerkt aan weerszijden van een centrale kapel. De kapel is geklasseerd en blijft een belangrijk onderdeel van het ziekenhuis. Ze is in eclectische stijl en versierd met fraaie beelden en houtwerk. Zeker een bezoekje waard. Let op de knappe effecten van de verspringende bakstenen in de gevels.

Sinds 1995 is het ziekenhuis gefusioneerd met Sint-Jozef in Mortsel en Sint-Augustinus in Wilrijk. Samen vormen ze een onderdeel van de gemeenschap G.Z.A. (GasthuisZusters Antwerpen).

In 2011 breidde het ziekenhuis uit en steeg de capaciteit door de verbouwingen. Auto's, die vroeger op het voorplein stonden, parkeren sindsdien onder de grond. Het is een vreemd gezicht: oude gevels, moderne gevels, een glazen inkom, ... en een prachtig plein voor het ziekenhuis.

In 2012 werd op de naar de steeg gerichte blinde muur een gedicht van Paul Van Ostaijen geschilderd.

We keren in de Sint-Vincentiusstraat op onze stappen terug en wandelen verder tot aan het kruispunt met de Lange Leemstraat. Hier zien we een Joods gebedshuis en twee versierde nutskasten.

9. Reuzennutskasten

De stad bekleedt tegenwoordig nutskasten met artistieke stickers om wildplakken en graffiti op de kasten te voorkomen. De eerst versierde nutskasten in Antwerpen vindt u hier. Op de ene prijken de reuzen Wannes Van Klein Antwerpen en zijn vrouw Germaine, op de andere hun hond Scharminkel.

Kijk ook naar de overkant. Voor de supermarkt (huisnummer 145) is de nutskast versierd met foto's van het onder andere het verdwenen Café Breughel.

De wijkvereniging maakte in 2006 de reus Wannes Van Klein Antwerpen als hommage aan ereburger, zanger en schrijver Wannes Van de Velde. Wannes tekende zelf zijn hoofd. Een zomer later werkte de wijkvereniging aan een gezellin: Germaine Van Ganzeveer. Op 7 oktober 2007 huwde de eenjarige Wannes met de piepjonge Germaine. Ze kregen samen een hond: Scharminkel. Daarna volgde Lowiske die ondertussen gehuwd is met de Nachtwacht van Kontich.

De reuzen zijn nu boegbeelden van de wijk Klein Antwerpen en wandelen regelmatig in de buurt en daarbuiten.

10. De Joodse gemeenschap

De Joodse gemeenschap is overal aanwezig in de wijk. Vooral de orthodoxe mannen vallen op door hun traditionele zwarte kledij en pijpenkrullen. De kleine jongens dragen al vanaf hun dertien jaar een volledig zwart pak met hoed.

Huizen waar orthodoxe Joden wonen, herkent u aan een schuin blokje op manshoogte naast de voordeur. Dit heet een mezoëza. In dit blokje zit een fragment uit het Oude Testament op een rolletje perkament. Joden tikken dit aan voor ze een Joodse woning betreden.

Achter de nutskasten bevindt zich een gebedshuis van een van de vele orthodoxe Joodse gemeenschappen. In de wijk Klein Antwerpen zijn meerdere gebedshuizen. Soms hebben ze een ritueel badhuis. In de hoofdstraat, de Lange Leemstraat, ziet u ook enkele koosjere eethuizen.

Vlak voor ons, in het midden van de Lange Leemstraat, ligt het Verdraagzaamheidsplein. We steken de straat over en gaan er een kijkje nemen naar de Walk of Leem.

11. Walk of Leem

Dit kleine plein vormt het kloppende hart van de wijk. De buurtbewoners zijn zeer divers. De naam Verdraagzaamheidsplein is een initiatief van de wijkvereniging. Er kwam zelfs een officieel straatnaambord.

Op het plein ziet u een eigen versie van de Walk of Fame in Hollywood: de Walk of Leem. Op tegels staan de namen van belangrijke bewoners van de wijk. Ze leverden allemaal een bijdrage tot de wijk die Klein Antwerpen vandaag de dag is. De Walk of Leem zal jaar na jaar groeien.

Op het pleintje kunt u ook de Vredesboom bewonderen. De Chinese linde werd symbolisch op deze plaats onthaald door de verschillende geloofsgemeenschappen in de wijk: Poolse en Antwerpse katholieken, protestanten, Russisch orthodoxen, hindoes en sikhs, vrijzinnige humanisten, moslims en verschillende Joodse gemeenschappen.

We steken de straat verder over en nemen aan de andere kant van de Lange Leemstraat onmiddellijk de Breughelstraat. Een honderdtal meter verder zien we op onze linkerkant de gebouwen van Elcker-Ik.

12. Trefpunt Elcker-Ik

In de Breughelstraat 31/33 is Elcker-Ik gevestigd. Het trefpunt heeft een uitgebreid en gevarieerd aanbod van cursussen en activiteiten. Zowel professionals als vrijwilligers geven er les. Tijdens de schoolperiodes zijn er lezingen, gespreksgroepen en Nederlandse les voor nieuwkomers. Het Antwerpse poppentheater Semini heeft hier een eigen poppentheater en geeft regelmatig voorstellingen. Het huis biedt ook onderdak aan de wijkvereniging Klein Antwerpen en heeft een buurtfoyer die een ideale plek is voor ontmoeting.

Aan de gevel van dit gebouw ziet u de buste van Wannes Van de Velde (geplaatst door de wijkvereniging). Als bekend zanger en tekstdschrijver is hij ereburger van de wijk. Wannes groeide op in het Schipperskwartier, maar woonde van de jaren zeventig tot aan zijn dood in de Antoon van Dyckstraat. Zijn eerste liederen waren een aanklacht tegen de sloop van oude gebouwen. Echte faam kreeg Wannes met zijn briljante nummers Ik wil deze nacht in de straten verdwalen en Café Breugel. In 1992 zong hij een duet met Hans De Booij: De lichtjes van de Schelde. Het lied stond hoog in de hitlijsten.

13. Schilderachtige straatnamen

Landschapsarchitect Edward Keilig ontwierp het Stadspark in 1867. Bij de aanleg was een heuse kunsttempel in het park gepland. De omliggende straten kregen namen van beeldende kunstenaars. Uiteindelijk verrees het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten aan de Leopold de Waelplaats. Toch behield de wijk Klein Antwerpen de mooie straatnamen, zoals:

- Antoon van Dyckstraat naar de **schilder**
- Breughelstraat naar **schilder** Pieter Breughel de Oude
- Jacob Jordaensstraat naar de **schilder**
- Van Eycklei naar de wereldberoemde **schilder**broers Jan en Hubert Van Eyck

Verder de Breughelstraat in en op het einde van de straat gaan we rechts en onmiddellijk weer links. Via de Antoon van Dyckstraat komen we weer bij de Van Eycklei. We steken de rijweg over en komen in het Stadspark. We slaan rechts de grindweg op en volgen links de asfaltweg naar boven toe. Vanop de brug genieten we van een panoramisch zicht over het park.

14. Hangbrug Stadspark

Deze hangbrug uit 1867 is nog altijd de parel van het Stadspark. Landschapsarchitect Edward Keilig ontwierp ze. De ijzeren hangbrug zweeft boven het wateroppervlak en rust op een deel van de aarden wal van de voormalige Herentalse schans. Onder het brugdek is de brug versierd met kunstmatige rotsen. Hier was vroeger aan de vijver een aanlegsteiger voor roeibootjes.

Als de wandelaar vroeger het hoogste punt in het park bereikte, doken de torens van de Sint-Jozefkerk op. Wie terugblikte naar de stad zag de Onze-Lieve-Vrouwe-kathedraal. Spijtig genoeg verhindert nieuwbouw vandaag dit uitzicht.

Als u goed rondkijkt, ziet u misschien de zwanen. Ze zijn een cadeau van de wijkvereniging Klein Antwerpen en Elcker-Ik aan elkaar, het park en zijn bezoekers. De witte zwanen heten Edward (genoemd naar de ontwerper van het park Edward Keilig) en Victorien (genoemd naar de zusters die in de 15de eeuw in het Sint-Margrietenklooster woonden, waar nu het Stadspark is).

De zwarte zwanen zijn Elker en Ikke (ieder en ik), genoemd naar Elcker-Ik. De zwanen symboliseren de diversiteit van de wijk.

 We gaan langs de andere kant de brug af en lopen rechts via de vijver tot aan de uitgang ter hoogte van de Lange Kievitstraat. In het struikgewas rechts ontdekken we het kunstproject De Sokkel.

15. Kunstenproject De Sokkel

Tijdens een wandeling in het Stadspark, waarbij de wijkvereniging en Buurt aan de Beurt over de renovatie van het park spraken, viel een leegstaande sokkel op. De buste van dichter Frans De Cort die ooit op deze arduinen sokkel stond, was verdwenen. Er werd op zoek gegaan naar een nieuw beeld.

In mei 2011 werkte de wijkvereniging Klein Antwerpen hiervoor samen met Middelheimproductie. Iedere zes maanden zal een andere internationale kunstenaar de sokkel actueel invullen. De eerste werken die hier te bewonderen waren:

- “Noch Einmal” (of Het Been) van Henk Visch uit Nederland
- “Pointing and Shouting” van de Belgische kunstenares Ria Pacqué
- “How to become famous in one month” van het Roemeens duo Cristian Bors en Marius Ritiu

Met het project De Sokkel willen de initiatiefnemers hedendaagse kunst naar het Stadspark brengen. Zo brengen ze het historisch waardevolle Stadspark onder de positieve aandacht.

Ga zeker eens kijken naar welk kunstwerk er nu te bewonderen valt.

Bedanking

Deze mensen, organisaties en diensten, hielpen bij het realiseren van de verschillende projecten:

- Betonfirma CBR-Enci
- Buurt aan de Beurt
- Cultuuranterne
- District Antwerpen
- Elcker-Ik
- Genootschap Paul Van Ostaijen
- Groendienst
- Herman De Prins
- Joodse Chabath-beweging
- Kunstkoffer (Lamorinièrestraat)
- Kunstkwartier Maastricht
- Lokale politie afdeling Centrum
- Middelheimproductie
- Opsinjoren
- Poppentheater Semini
- Sint-Lucasschool
- Sint-Vincentiusziekenhuis
- Wijkvereniging Klein Antwerpen
- Wijkbewoners en sympathisanten

Colofon

Teksten: Marleen Gijssels en Katrin Stammen

Foto's: Paul Fantin

Grafische vormgeving: Marketing & communicatie/Creatie | Project-9853544

V.U.: Tom Meeuws | Grote Markt 1 | 2000 Antwerpen

Wettelijk depotnummer: D/2012/0306/191

STAD ANTWERPEN

www.dna.be
03 22 11 333